

**MUHAMMED ZAHİDÜ'L-KEVSERİ'NİN REF' VE NÜZÜL-İ İSÂ
GÖRÜŞÜNÜN KELÂMÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yrd. Doç. Dr. Osman ORAL

Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilimdalı

**MUHAMMAD ZAHIDU'L-KEVSERI'S REF' AND REVELATION OF JESUS
ABOUT EVALUATION OF VIEWS KALAM OF**

Abstract: *Doomsday Jesus Christ's death and before the arrival of the world again as a portent of doom usually "revelation-i-İsa" in the name is debated among scholars. According to the Christian and Jewish faith Hz. İsa is believed to come a second time towards the end of the world. In some verses in the Quran, Prophet. Reported that Allah raised İsa, but it is not made any statement regarding the nature. Some hadith narrated by İsa information on how down to earth as a sign of the apocalypse takes place. In the works of classical theology "Portents of doom-i İsa revelation is true," he passes. This is about the last transfer important Ottoman scholar Muhammad Zahidü'l-Kevseri (1879-1952), "Hereafter Before Prophet. Jesus (pbuh)'s revelation denying the allegations Series at a Glance" in the sense of (Nazra Abira Fi mezayen my Men Yunkir the revelation of Jesus to Kable'l-Ahira the Prophet) has written the name. We also Zahidü'l-Kevser's views in this article we want to evaluate in terms of theology Science.*

Keywords: *Prophet Jesus, Revelation, Apocalypse, Ref, Zahidü'l-Kevseri*

GİRİŞ

Nüzül-i İsâ konusunun derken devirlerden itibaren kelâmî kaynaklarda kısaca yer aldığı görülür. Meselâ ilk kelâm âlimlerinden kabul edilen İmam-ı A'zam Ebu Hanife (v.150/767)'nin "el-Fıkhu'l-Ekber" adlı özlü eserinde "Kıyamet alâmetlerinden Nüzül-i İsâ hakır"¹ şeklinde geçer. Hz. İsâ, Kur'ân'da İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilen², kendisine İncil'in verildiği,³ Hz. Muhammed'i müjdelediği,⁴ Allah'tan bir ruh ve kelime olarak tavsif edilen,⁵ ancak kul olduğu

¹ Ebu Hanife, el-Fıkhu'l-Ekber, (Çev: Mustafa Öz, İmam-ı Azam'ın Beş Eseri), Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Yay, İst, 2011, s.58

² Bkz. Nisa, 4/171, 172; Maide, 5/72, 75

³ Bkz. Maide, 5/46; Hadid, 57/27

⁴ Bkz. Saf, 61/6

vurgulanan peygamberdir.⁶Çeşitli dinlerde dünyanın sonuna doğru gelmesi beklenen kurtarıcının Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki adı Mesih'tir.⁷Hiz. İsa'nın yahudiler tarafından öldürülmediği ve asılmadığı Kur'an'da açıkça belirtilmekle birlikte⁸ âkıbeti, ölüm ölmediği ve semaya ref'inin nasıl olduğu konusu hem müslümanlarla hıristiyanlar arasında hem de müslümanların kendi aralarında tartışmalıdır.⁹İslâm dünyasında Hiz. İsa'nın ölümü ve kıyâmet alâmetlerinden dünyaya dönüşüne ilişkin olarak ortaya çıkan görüşleri şöylece özetlemek mümkündür;

Birincisi, Hiz. İsa düşmanları tarafından öldürülmek istenince ruhlu-bedenli olarak "ruh maa'l-cesed" ilâhî huzura yükseltilmiş, kıyâmetin vukuundan önce dünyaya inecek, son peygamber Hiz. Peygamber'in getirdiği vahye tâbi olup O'nun ümmeti olacak ve deccâli öldürüp yeryüzünde adaleti hâkim kılacaktır. Ehl-i Sünnet'in bu görüşte olduğu söylenebilir.

İkincisi, Hiz. İsa düşmanlarınca öldürülmek istendiği anda Allah tarafından tabii bir ölümle öldürülerek bedenlen değil ruhen kendi katına yükseltilmiştir. Nüzûl-i İsa'ya dâir olmak üzere Hiz. Peygamber'e atfedilen rivâyetler isnad açısından mütevâtir olmayıp âhâd derecesindedir. Mu'tezile kelâmcıları ile İslâm felsefecilerin cumhuru bu görüştedir.

Üçüncüsü, Hiz. İsa'nın ölümü ve âhir zamanda dünyaya dönüşüne ilişkin âyetler açık anlamlı olmadığı ve bu konuda pek çok hadis bulunduğundan nüzûl-i İsa olayını bütünüyle reddetmek doğru değildir. O halde İsa ruhlu-bedenli bir varlık olarak ilâhî huzura yükseltilmemiş, tabii ölümle ruhu kabzedilmiştir. Ancak konuyla ilgili hadisler de dikkate alınarak uygun şekilde te'vil edilmelidir. Muhammed Abduh (v.1313/1905), M. Reşîd Rızâ (v.1354/1935) gibi bazı âlimler bu görüştedirler.¹⁰

Son devir Osmanlı âlimlerinden Muhammed Zahidî'l-Kevserî (1879 Düzce – 1952 Kâhire), Hiz. İsa'nın ref'i ve nüzûlü ile ilgili itirazlara cevap vermiş. "Nazra Abire Fî Mezâimî Men Yunkiru Nüzûle İsa Aleyhisselam Kable'l-Ahire/Âhiret'ten Önce Hiz. İsa (a.s)'nın Nüzûlünü İnkâr Edenin İddialarına Seri Bir Bakış" adlı

⁵ Bkz. Âl-i İmrân 3/39, 45; Nisâ 4/171

⁶ Nisâ 4/172; Mâide 5/17, 75; Meryem 19/30; Zuhuruf 43/59

⁷ Bkz. Jacques Waardenburg, "Mesih", DİA, İstanbul, 2004, 29/306-9

⁸ Bkz. Âl-i İmrân, 3/54; Nisâ, 4/157-158

⁹ Bkz. Ömer Faruk Harman, "İsa", DİA, İstanbul, 2000, 22/465-7

¹⁰ Bkz. İlyas Çelebi, "İsa", DİA, İstanbul, 2000, 22/473-4

makale yazmıştır.¹¹Kevseri'nin görüşlerini incelemeye geçmeden önce objektif değerlendirebilme noktasında Kevseri'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserlerine kısaca bakmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

1. KEVSERİ'NİN HAYATI VE EğİTİMİ

Kevserî, Rus zulmünden dolayı Kafkasya'dan göç edip Düzce'ye gelen bir aileye mensuptur. Babası Hasan Hilmi el-Kevserî (v.1345/1929)'dir. Kevserî'nin dedeleri sırasıyla, Kafkas muhacirlerinden ve Hacı Hasan Köyü'nde vefat eden Ali Rıza Efendi (v.1280/1863), Kafkasya'da medfun Necmeddin Efendi (v.1245/1829), yine Kafkasya'da vefat eden Bay Efendi (v.1220/1805), Kuneyyit Efendi (v.1180/1766) ve Kanıs Efendi (v.1140/1727)'dir. Muhammed Zâhid, Çerkez asıllıdır. Dedeleri "Kevser" ismiyle bilindiğinden "*Kevseri*" nisbesini almıştır. Kevserî, h.28 Şevval 1296/m.16 Eylül 1879 yılında Salı günü Düzce'ye üç mil uzaklıktaki babasının adıyla anılan Hasan Efendi Köyü'nde dünyaya geldi.¹²İlk tahsilini babasından aldı. İptidaiye ve Rştiyeyi Düzce'de okudu.¹³ Rüştiye mektebinde iken, Düzce'li Şeyh Muhammed Nazım Efendi'den sarf, nahiv, tarih, Farsça, coğrafya, matematik ilimlerini okudu. Yine aynı yıllarda baba dostu, Düzce müftüsü Hüseyin Vecih Efendi(v.312/1834)'den gramer ilimlerini okudu. Kevserî rüştiyeyi bitirdikten sonra on beş yaşlarında Düzce'den ayrıldı ve İstanbul'a geldi. Hemen Kazasker Hasan Efendi'nin kurduğu *Dâru'l-Hadis*'te ilim tahsiline başladı (1893).¹⁴ Fâtih Camii'nde çeşitli hocaların verdiği derslere devam etti. İstanbul'da on yıl süren medrese tahsilini 1904'te tamamlayıp 1906'da girdiği rus imtihanını kazandı ve dersiâm unvanını elde etti.Fâtih Camii'nde müderrislik yapmaya

¹¹ İngiliz ordusunda subay olarak görev yapan Kâdiyâni olan Abdülkerim Han isimli birisi tarafından, Mısır Ezher Üniversitesi Rektrlğne şu sorular sorulur: "Kur'an ve Sünnete göre, Hz. İsa diri mi, l müdür? Hz. İsa'nın diri olduğunu inkâr eden bir Müslüman hakkındaki hüküm nedir? Aynı şekilde onun ikici defa dünyaya döneceği farz olduğu takdirde buna inanmayan kişi hakkında hüküm nedir?" Bunun zerine Ezher rektörü Muhammed Mustafa el-Meraği, bu fetva talebini Şeyh Şeltut'a havale eder. Bu cevap 1943 yılında er-Risale Dergisinde (X.yıl, 462.sayı) yayımlanmıştır. Bkz. Kevserî, Nazratün Abirah fi Mezâimi men Yünkiru Nüzûle İsa Kable'l-Ahirah, Daru'l-Ceyl, Kahire 1987; Kevseri, el-Akide ve ilmi Kelim, "Nazratün Abirah fi Mezâimi men Yünkiru Nüzûle İsa Kable'l-Ahirah", Daru'l-Ktb'l-ilmiye, Beyrut, 2004; Kevseri, Nzl-i İsa Meselesi, (ev. Abdülkadir Yılmaz), Rihle, İstanbul, 2012

¹² Bkz. Ahmed Hayr, el-İmam el-Kevserî (Makalâtü'l-Kevseri'nin mukaddimesi), el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, Kahire 1994, s. 27-8.

¹³ Bkz. Ebubekir Sifil, "Muhammed Zahid b. Hasan b. el-Kevserî" (Ehl-i Sünneti Müdafaa ve Bid'atları Tenkid-Makaleler, İncelemeler), İstanbul, 2005, s. 117.

¹⁴ Bkz. Kevserî, *İręam'l-Merd fi Şerhi'n-Nazmi'l-Atd li Tevessli'l-Mrd bi Rıcli't-Tarıkati'n-Nakşibendiyyeti'l-Hlidiyyeti'd-Dıyiyye*, Hakikat Kit, İstanbul,1989, s.

başlayan Zâhid Kevserî bu sırada medreselerin ıslahı için kurulan komisyonda görevlendirildi; İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne muhalefetine rağmen öğretime ilişkin yeni kararların alınmasını sağladı. 1913'te İstanbul müderrisliği ruûsu imtihanını kazandı. Dârülfünun'da açılan müderrislik imtihanında da başarı göstermesine rağmen tayini İttihatçılar tarafından engellenince Kastamonu'da yeni açılan medresenin kuruluşu ile görevlendirildi. Burada üç yıl kaldı. I.Dünya Savaşı'nın ardından Dârüşşafaka'daki bir aylık müderrisliğinden sonra Süleymaniye'de *Medresetü'l-Mütehassısîn* müderrisliğine getirildi. Bu arada Süleymaniye Medresesi temsilcisi sıfatıyla Meclis-i Vekâlet-i Ders'e üye seçildi. 15 Ağustos 1919 tarihinde şeyhülislâm vekilliği makamı olan ders vekâleti görevine tayin edildi. Sultan III. Mustafa'nın yaptırdığı medresenin Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa'nın başkanlığındaki bir cemiyet tarafından yıkılmasına karşı çıkıp Ders Vekâleti'ne bağlı medreselerin kendi izni alınmadan yıkılamayacağı gerekçesiyle mahkemede dava açtığı için bir süre sonra ders vekâleti görevinden uzaklaştırıldı, fakat meclis üyeliği devam etti. Fatih Camii'nde müderrisliği esnasında I. Dünya Savaşı'nın öncesinde evlendi. Bir erkek ve üç kız olmak üzere dört çocukları oldu.¹⁵ 1922 yılının sonlarına doğru bir dostunun, hakkında tutuklama emrinin çıkarıldığını sokakta kendisine söylemesi üzerine ailesine bile haber vermeden deniz yoluyla Mısır'a hareket etti, önce İskenderiye'ye, birkaç gün sonra da Kâhire'ye ulaştı. İskenderiye'den deniz yoluyla Beyrut'a, oradan da trenle Şam'a geçti (1923). Şam'da *Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye*'deki yazma eserler üzerinde incelemeler yaptı. 1926'da tekrar Kâhire'ye döndü. Kâhire'de Dicvî (v.1870-1946), Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî (1857-1927), Ahmed Râfi' et-Tahtavî (1801-1873) gibi âlimlerden de İslâmî ilimlerden icâzet aldı.¹⁶

2.İLMÎ KİŞİLİĞİ

Kevserî, fıkıh, tefsir, hadis ilimlerinin yanında Kelâm İlmi konusunda da derin vukufiyeti vardır. O, bu yönüyle sonradan ortaya çıkan ve mezheplere yüz çeviren anlayışlarla mücadele etmiştir.¹⁷ Kevserî, başta Ebu Hanife olmak üzere Ehl-i Sünnet âlimlerini müdafaa ederken, onlara yapılan haksız ve seviyesiz ithamlara cevap vermiş, onları tenkit eden âlim ve eserlere karşı reddiyeler yazmıştır.¹⁸ Dinde ıslah, tecdid, mezhepleri birleştirme veya mezhepleri toptan terk ederek Kur'ân ve hadîsi esas alma gibi duygu ve düşüncelerle mücadelenin yanında Müslümanların

¹⁵ Bkz. Kevserî, Hanefî Fıkımın Esasları, (Çev: Abdulkadir Şener-Cemal Sofuoğlu), Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara 1991, s. IX; Akif Coşkun, İstanbul'a Mısır'a Bir İslâm Âlimi Zahidü'l-Kevseri, Işık Yay, İstanbul 2013, s.50 vd.

¹⁶ Bkz. Hayrî, el-İmam el-Kevseri, s. 34-5.

¹⁷ Bkz. Kevserî, Makâlâtü'l-Kevserî, Mektebetü'l-Ezheriyye, Kahire 1994, s. 80-1.

¹⁸ Kevserî, Hanefî Fıkımın Esasları, s. 79.

karşısına çıkan b t l fırka ve gruplara karşı söz ve yazılarıyla karşı koymuştur.¹⁹ Muhammed Eb  Zehra (1898-1974) onu anlattığı bir mak lesinde selevin son temsilcilerinden biri olarak takdim eder.²⁰ Osmanlı son Őeyh lislamlarından Mustafa Sabri Efendi (1869-1954), kendisine fetva sormaya gelenleri Kevseri'ye yönlendirmiŐti. Mustafa Sabri (1869-1954)'nin Şu sözleri de onun ilmî ufkunu göstermektedir: "*Őeyh lisl mlığım dönemimde, Zahid Efendi'yi ders vekili olarak tercih ettim. Onu ders vek letine getirdim derken, ona minnet ederek bu göreve getirdiğimi söylemek istemiyorum. Dostum Zahid Efendi'nin, sahili olmayan iki deryada yani had s ve fıkıh ilminde emsalsiz olduğunu itiraf ediyorum.*"²¹ Kevseri'nin hafıza kuvvetinin insanı Őařırtacak derecede olduğunu ifade eden Ali Ulvi Kurucu (1922-2002), ona bir Şey sorulduğunda, "*Filan kütüphanede vardır; filan yerine bakınız*" diyerek rahatlıkla bu soruları cevap verdiğini söylemiŐtir. Onun bilhassa had s ricali, mezhepler, mezhep imamlarının dayanmıŐ olduğu had sler, o had slerin sıhhat dereceleri hakkındaki malumatının çok geniş ve derin olduğunu ifade eder.²²

3.ESERLERİ

Kelâm, Hadis, Fıkıh, Tasavvuf gibi alanlara Kevseri'nin vakıf olduğu, yazdığı ve tercüme ettiği eserlerden anlaşılmaktadır.²³ Mustafa Sabri (1869-1954)'nin ir de ve ihtiyar konularındaki görüşlerini eleŐtirmek üzere kaleme aldığı *el-İstibs r fi't-Tehadd si ani'l-Cebri ve'l-İhtiy r* adlı risalesi, onun dini ilimlere özellikle Kelâm İlmi'ne vukufiyetini gösterir.²⁴ erkezce, Türkçe, Farsça ve Arapça'yı en iyi Şekilde konuŐan Kevseri'nin yazdığı eserlerin dili Arapça'dır.²⁵ Ehl-i Sünnet'in Matüridi ve Hanefi mezhebine mensup olan Kevseri, kendi zamanında gerekli gördüğü kel mi konularda te'lif eserler yazdığı gibi, akaid ve kelâm konularında deđiŐik zamanlarda mak leler de kaleme almıştır. Klasik kelâmî eserlerin neŐredilmesini sađlamıŐ, bu eserlere mukaddimeler yazmış, ta'likler yapmıŐ ve takr zlerde bulunmuŐtur. Allah'ın sıfatları, kulların fiilleri, kaza ve kader gibi mevzular üzerinde tahvil ve incelemeler yapan Kevseri, EŞ'ari kel mını savunup onunla ilgili eserlerin basımına  nc  olmuŐtur.

¹⁹ Coşkun, Z hid 'l-Kevseri, s.99 vd.

²⁰ Bkz.M. Eb  Zehra, "İmam Kevseri", Kevseri, Mak l t, (Kahire), s. 19-20.

²¹ Mustafa Sabri Efendi, Mevkıfu'l-akl-i ve'l-ilm-i ve'l-âlem min Rabbi'l-âlemin, Beyrut, Dâru Ahy i't-türâsi'l-Arabi, 1981, III/393.

²² Bkz. Düzdağ, Ali Ulvi Kurucu Hatıraları, II/160.

²³ Belli baŐlı eserleri için bkz. Yavuz, "Zâhid Kevseri", D A, 44, 80-81; Yakup iek, Muhammed Zâhid Kevseri'nin Tasavvufi Görüşleri, (Sempozyum Bildirileri) Seha Yayınları, İstanbul, 1996, s.130 vd.

²⁴ Bkz. Verim, "Muhammed Z hit el-Kevseri'nin Hayatı", s. 22.

²⁵ Hayri, el-İmam el-Kevseri, s. 43.

Kevserî 54 eser yazmıştır. Mukaddime yazdığı, ta'lik, tahkik ve tashihini yaptığı 40 eser mevcuttur. 25'in üzerinde esere de takdim, takriz ve tanıtım yazısı yazmıştır. Ahmed Hayrî, Kevserî'nin eserlerini Mısır'a hicretinden evvel Türkiye'de yazdığı eserler ve Mısır'da yazmış olduğu eserler diye ayırmaktadır.²⁶

4.VEFÂTI

72 yıllık ömrünü ilimle geçiren Muhammed Zâhid el-Kevserî, 19 Zilkade 1371/11 Ağustos 1952 tarihinde vefât eder. Cenazesi Karafetü'l-İmam eş-Şafîî kabristanında arkadaşları Şeyh İbrahim Selim'e âit kısma defnedilmiştir.²⁷ Kevserî'nin kabri üzerinde kendisine ait şu söz yer alır:

“Ey İbretle bu kabrin yanı başında duran. Bir ziyaretçi idin dün, şu kabirde bulunan.

Gâfil olma dikkat et, ölüm kaçınılmazdır. Vadesi dolanları an beklemek, ayırır.

Şeyh Zâhid Kevserî'dir bu mezarda bulunan. Rabbinden af bekleyen, ilahi rahmet uman”²⁸

5.HZ. İSA'NIN REF'İ VE NÜZÜLÜ MESELESİ

Kevserî, Hz. İsa (a.s)'nın ref'i ve nüzülü ile ilgili itirazlara cevap vermek için bir makale yazdığını yukarıda zikretmiştik. Kevserî'yibu konuda yazı yazmaya ve görüş belirtmeye iten sebep, Kâhire'de 1943 yılında Risale adlı derginin X.yıl ve 462.sayısında Mahmut Şeltut (v.1963)'a âit "*Kur'ân ve Sünnete göre: Hz. İsa*

²⁶ Eserleri için bkz. Hayrî, el-İmam el-Kevserî, s. 56-63; Verim, Kevserî'nin Hayatı ve Eserleri, s. 29 vd; Ahmet Turan Arslan, Muhammed Zahid el-Kevserî'nin Eserleri ve İlim Dünyasına Tesirleri (Sempozyum bildirileri), Seha Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 179 vd.; Ebu Gudde, Abdülfettah Muhammed, Mukaddematü'l-İmam el-Kevserî, Darü's-Süreyya, Beyrut 1997, s. 697 vd; Yusuf Şevki Yavuz-Ebubekir Sifil, “Zâhid Kevserî”, DİA, İstanbul, 2013, 44/77-81

²⁷ Bkz. Hayrî, el-İmam el-Kevserî, s. 34-5.

²⁸ M.Zahidü'l-Kevserî, Kevserî Külliyyatı-I, (Çev: Ebubekir Sifil), Rihle Kitap, İstanbul 2014, s.72; Bkz. Özafşar, M.Zâhid el-Kevserî, Hayatı, Eserleri, Fikirleri, s. 42.

(a.s)'nın diri olup olmadığı ve nüzülü ile ilgili fetva"nın yayınlanmasıdır.²⁹ Fetva, Hz. İsa (a.s)'nın öldüğünü, ref'inin manevi olup maddi olmadığını, Hz. İsa meselesi eski ve yeni âlimler tarafından ihtilaflı bir konu olarak kabul edildiğini, Hz. İsa'dan bahseden âyetlerin de onun ölümünün gerçekleştiğini ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Makale'ye göre inanç konusunda Hz. İsa (a.s) ile ilgili hadislere, âhâd haber olduklarından dolayı itibar edilmez. En azından o hadisler te'vile açık olduklarından Hz. İsa'nın ref'i ve nüzülünü inkâr eden kâfir olmaz.³⁰ Kevserî, akidevi saydığı Hz. İsa ile ilgili konuların tartışılmasını uygun görmez ve bu ümmetin imamları ve âlimleri ilk günden günümüze kadar akidenin anlamını bilmiyor değillerdi, onlar Hz. İsa'nın nüzül meselesini, Şeltût gibi âlimlerden asırlar önce kitaplarında başlık olarak ele almışlardı,³¹ der. Kevseri'ye göre Hz. İsa'nın ref'i ve nüzülü meselesi itıtaat, halku'l-Kur'ân, Yüce Allah'ın sıfatları gibi tartışılan konulardan biri değildir. Konu açık âyet ve mütevâtir hadislerle sabittir. Kitab, Sünnet ve İcma delillerini inkâr etmek de mümkün değildir.³² Yani Kevseri'ye göre Hz. İsa'nın ref'i ve nüzülü meselesi akaid eserlerinde geçen tartışılmaması gereken bir konudur.

Kevseri'ye göre Hz. İsa'nın ref'i ve kıyâmetten önce gelişi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin de görüşüdür.³³ Akide eserlerinde çoğunlukla "Kıyamet alâmetlerinden Nüzül-i İsa hakır, inanırız"³⁴ şeklinde dile getirildiği görülmektedir. Ehl-i Sünnet'in ilk âlimlerinden olan Eş'ari (v.324/936), ümmet'in Allah'ın Hz. İsa'yı semaya yükseltmesi (ref') üzerinde ümmetin icması bulunduğunu, Deccal'in çıkacağı ve Hz.

²⁹ Şeyh Şeltût, fetvasına gelen bu tepki ve rediyelere en azından tepkisiz kalmak istememiş olsa gerek ki er-Risale Dergisi'nde ardı sıra beş yeni makale yayımlamıştır. İsim ve sayıları şöyledir: 1-Nüzül-i İsa, er-Risale, Sayı: 514; 2-el-Akide'tü'd-Diniyye ve Tariku Subutiha, er-Risale, Sayı:516; 3-Âyetan, er-Risale, Sayı:517; 4-es-Sünne ve Sübutu'l-Akide, er-Risale, Sayı: 518; 5-El-İcma ve Subutu'l-Akide, er-Risale, Sayı: 519; İşte Kevseri'nin Nazra Âbira isimli eseri Şeltût'un bu beş makaleye rediye olarak yazılmıştır. Bkz. Mahmut Şeltût, "İsa'nın Ref'i", (Çev: E.Ruhi Fığlalı), Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1978, Sayı:23, s.319-324

³⁰ Kevseri, *el-Akide ve ilmi Kelam*, "Nazratün Abirah", s.19 vd; Nüzül-i İsa Meselesi, s.8-10

³¹ Kevseri, "Nazratün Abirah", s.22-3, 54-5, 78-9

³² Kevseri, "Nazratün Abirah", s. 54-5

³³ Kevserî, Makalatü'l-Kevseri, s.352-3

³⁴ Ebu Hanife, el-Fıkhü'l-Ekber, s.58; Tahavi, Akaid Metni, (Çev: Muammer Esen), İslâm İnanç Esasları, Grafiker Yay, Ankara 2013, s.344, 357; Siraceddin Ali b. Osman el-Uşî, Emâli Akide Risalesi Tercümesi, (Terc: Bekir Topaloğlu), İslâm İnanç Esasları, (Ed. Ş.Ali Düzgün), Grafiker Yay, Ankara, 2013, s.362; Ebû Yüsr Muhammed el-Pezdevi, Ehl-i Sünnet Akaidi, (Çev. Şerafeddin Gölcük), İstanbul, 1980, s. 352.

İsa (as)'ın onu öldüreceğinin tasdik edilmesi gerektiğini³⁵ söylemektedir. Ehl-i Sünnet'in diğer önemli âlimlerinden Mâtürîdî (v.333/944) ilgili âyetlerin te'vilinde ref' ve nüzül-i İsa konusuna değinir. O'na göre Hz. İsa (a.s.)'ın hayatı baştan sona mucizeyle donatılmıştır. Babasız olarak dünyaya gelmiş, beşikteyken konuşmuş vb. O'nu yalanladılar ve öldürmeye azmettiler, tuzak kurdular, Yüce Allah da İsa (a.s.)'ı ref etmek ve içlerinden birisini O'na benzeterek öldürmelerini sağlamak sûretiyle mukabil tuzak kurdu. Başka birisi O'na benzetildi ve o kişi öldürüldü, Hz. İsa ise göğe kaldırıldı.³⁶ Yine O, rivâyetlerde geldiği üzere kıyâmetten önce nüzül edeceğini ve kendisine tabi olanlarla birlikte kâfirlerle savaşacağını söyler.³⁷ Mâtürîdî (v.333/944) de âyetlerde Yüce Allah'ın azametini ve Hz. İsa'nın nübüvvetine işaret olduğunu, O'nu düşmanlarından arasından ruh ve bedenle birlikte aldığı da belirtir.³⁸ "Seni o küfredenlerden pâkliyeceğim" cümlesinin te'vilinde Mâtürîdî (v.333/944), Hz. İsa (a.s.)'ın, rivâyetlerde geldiği üzere gökten ineceğini ve kendisine tabi olanlarla birlikte kâfirlerle savaşacağını anlatır.³⁹ O'na göre Yüce Allah Hakîm'dir ve Hz. İsa'yı gökyüzüne refinde birçok hikmetler vardır.⁴⁰ Nesefî (v.710/1310) "*Hz. Peygamber'in bildirdiği Deccalin ortaya çıkışı, Dabbetülarz, Yecüc ve Mecüc, Hz. İsa'nın dünyaya dönüşü, güneşin batıdan doğuşu, on kişinin cennetle müjdelenişi gibi hususlar gerçektir*"⁴¹ diyerek Mâtürîdîye mezhebinin görüşünü özetler. Taftazani (v.793/1390), Hz. İsa'nın ref' edildiğini, bir çeşit canlı olduğunu, kıyâmetten önce Hz. Muhammed (s.a.s.)'in dinini yaşamak için tekrar geleceğini söyler.⁴² Kevserî de Taftazani'nin "Ye'cüc ve Me'cüc'ün hurucu, İsa'nın nüzülü, güneşin batıdan doğması, Dabbetü'l-Arz'ın hurucu hakîr" görüşünü de nakletmektedir.⁴³

Kevserî, Şeltut (v.1963)'a âit yukarıda bir kısmı zikredilen görüşlerini özetle verdikten sonra konuyla ilgili âyetleri sıralar:

³⁵ Bkz. Ebu'l-Hasen el-Eş'ari, Makalatü'l-İslâmiyyin ve İhtilafî'l-Musallin, (Tahk. Helmut Ritter), Veisbaden, 1980, s.295; el-İbâne an Usûli'd-Diyâne (Çev: M. Kubat), İşrak Yay, İstanbul 2008, s. 99

³⁶ Mâtürîdî, Te'vilâtü'l-Kur'ân, II/307-8, 314; VIII/342.

³⁷ Mâtürîdî, Te'vilâtü'l-Kur'ân, II/316-7.

³⁸ Mâtürîdî, Te'vilâtü'l-Kur'ân, II/316 vd.

³⁹ Bkz. Mâtürîdî, Te'vilâtü'l-Kur'ân, II/316-7; VI/202-3.

⁴⁰ Mâtürîdî, Te'vilâtü'l-Kur'ân, 4/103

⁴¹ Ebu'l-Berekât en-Nesefî, el-Umde, (Trc. Temel Yeşilyurt), Malatya, 2000, s.66

⁴² Sa'deddin Taftazani, Şerhu'l-Makâsîd, (tahk: Abdurrahman Umeyre, Salih Musa Şeref), Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1998, V/47-8

⁴³ Kevserî, Nüzül-i İsa Meselesi, s.97

“O vakit ki Allah buyurdu: Ya İsa! Emin ol ben seni eceline yetireceğim ve seni bana ref’ edeceğim ve seni o küfredenlerden pâkliyeceğim ve sana tabi’ olanları o bil rafa’ününe kadar fevkında kılacağım...”⁴⁴ “Bilakis Allah onu kendine doğru ref’eyledi, Allah Azîzdir, Hakîmdir.”⁴⁵ Kevserî, sadece ruhu ile yükseldi ifadesini kabul etmez ve şöyle der: “İsa (a.s.)’ın semaya kaldırılışını bildiren âyette geçen “rafea” kelimesinin gerçek manası bir şeyi aşağıdan yukarıya nakletmektir ve semaya bizzat kendisinin kaldırıldığını ifade eder. Âyette kelimeyi mecaz manaya hamletmeyi gerektiren bir karine yoktur. Dolayısıyla mecaz manaya hamledip sadece ruhu yükselmiştir denilemez.”⁴⁶

Kevserî, İsa (a.s.)’ın semaya ref’inin ruhen olamayacağını şu âyetlerle delillendirir: Âyet, Yahudilerin: “biz İsa’yı öldürdük” sözlerine cevap mahiyetinde gelmiştir. İsa (a.s.)’ın öldürülmeyip semaya kaldırıldığını ifade eder. Bazılarının dediği gibi Hz. İsa’nın öldürülüp semaya ref’ edilenin ruhu olduğunu iddia etmek, Yahudilerin iddiasını reddetmek değil, onları desteklemek olur. Hâlbuki âyet onların iddiasını çürütmek için gelmiştir.⁴⁷ Kevserî, Hz. Allah Hz. İsa’yı, bedeni ve ruhu ile birlikte “ruh maa’l-cesed” semaya yükseltmemiş olup sadece onu ruhu ile yükseltmiş olsaydı, bu Hz. İsa’nın öldürülmesine aykırı olmazdı, der. O’na göre nice peygamberler öldürülmüş, şehit edilmiş sonra da ruhları yükseltilmiştir. Hâlbuki bu âyette Hz. İsa’nın yükseltilip kaldırılması öldürülmesine zıt olarak gösterilmiş, öldürülmediğine delil gösterilmiştir. Bu durum gösteriyor ki, Hz. İsa’nın yükseltilmesi ruh ve bedeni ile yükseltilmesidir. Hz. İsa’nın ölmediğini, hayatta olduğunu göstermektedir.⁴⁸ Âyetlerde öncelikli olarak üzerinde durulması gereken kısım, “seni Ben vefât ettireceğim” ve “Sen beni vefât etirince” cümlelerindeki teveffa kelimesidir. Arapçada “teveffa” kelimesi (v-f-y) kelimesinden türeyen fiildir. Birinden bir mal ya da herhangi bir şeyi, geride hiçbir şey bırakmaksızın tümüyle almak, can almak, ruhu kabzetmek⁴⁹ anlamlarındadır. Vefât; kavram olarak, ahde vefa, ölçü ve tartıyı tam yapmak, kabzederek almak ve gerçek ölüm⁵⁰ manalarına da gelir. Rafea kavramının sözlükteki aslî (birincil) anlamı bir nesneyi yukarı

⁴⁴ Al-i İmrân, 3/55

⁴⁵ Bkz. Nisa, 4/158

⁴⁶ Kevserî, “Nazratün Abirah”, s. 59, 62, 93

⁴⁷ Kevserî, “Nazratün Abirah”, s. 60-1

⁴⁸ Makâlâtü’l-Kevserî, s. 93-4.

⁴⁹ Bkz. İbn Manzur, Lisanü’l-Arab, “vefa” mad,

⁵⁰ Râgıb el-İsfehâni, el-Müfredât fî Garîbi’l- Kur’an, (Tahk. S. Adnan Ravâvîri), Beyrut, 1992, “vefat” mad.

kaldırmak ve yükseltmektir.⁵¹ Bir nesnenin kendi kendine yükselmesi veya birinin bir şeyi eliyle yükseltmesi anlamının Arapça'daki karşılığı "irtefa" kavramıdır.⁵² "Ref", bir kimsenin makam ve derecesini yükseltmek anlamına da gelir. Ayrıca birini hâkim huzuruna çıkarma manasında da kullanılır.⁵³ Bütün bunların yanısıra, ekinin hasattan sonra harman yerine taşınıp kaldırılması da "Ref" demektir. "Teveffi" kavramı âyet ve hadislerle birlikte değerlendirildiğinde onun "öldürme" anlamının ötesinde "yeryüzünden bütünüyle kaldırıp almak" ve "uyutmak, ölmüş gibi yapmak" anlamlarına da gelmektedir.⁵⁴ Kevserî, "teveffa" kelimesinin ölüm anlamına değil, kabzetmek ve almak anlamına da geldiğini diğer âyetlerle pekiştirerek şöyle der: "*Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini belirli bir vakte kadar bırakır. Şüphesiz ki, bunda iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.*"⁵⁵ Bu âyette geçen "teveffi" kelimesi "ölüm" değil "almak" manasına kullanılmıştır. Eğer ölüm manasına gelseydi "mevt" kelimesinin, anlamsız olması gerekirdi, halbuki Allah'ın kelâmında anlamsız kelimenin olması düşünülemez. Dolayısıyla âyetlerde geçen "teveffi" kelimeleri ölüm anlamına değil huzura almak manasındadır. Hz. İsa ölmemiş diri olarak semaya kaldırılmıştır.⁵⁶ Kevserî, "teveffi" kelimesinin asıl manasının "almak ve kabzetmek" olduğunu söyleyip, bu kelimeyi sadece ölüm manasına hamletmeyi, lügattaki taşıdığı diğer manalardan haberdar olmamaya bağlar.⁵⁷ Bûtî'de Kevserî gibi "teveffi" kelimesinin "almak ve kabzetmek" manasına geldiğini belirterek "teveffi" kelimesinin ölüm anlamıyla birebir karşılanmasına itiraz eder. O da sadece "Ölüm" manasını vermenin lügatı bilmemeyi sebep olarak sayar.⁵⁸

⁵¹ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, "r.f.'a." md.

⁵² İsmail b. Hammâd el-Cevherî, es-Sihâh, Beyrut, 1399/1979, "r.f.'a." md.; Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya el-Lüğavî, Mücmelü'l-Lüğa, (thk. Zübeyr Abdülmuhsin Sultan), Beyrut, 1406/1986, "r.f.'a." md.

⁵³ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, "r.f.'a." md; Zebidi, Muhammed Murtaza el-Hüseyni el-Vastî el-Hanefî, Tâcü'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus, Mektebetül-İlmiye Beyrut trs, "r.f.a" mad.

⁵⁴ Cevherî, es-Sihâh, "r.f.'a." md.; Lüğavî, Mücmelü'l-Lüğa, "r.f.'a." md; Zebidi, Tâcü'l-Arus, "r.f.a" mad.

⁵⁵ Zümer, 39/42.

⁵⁶ Kevserî, Nazratün Âbirah, s. 78-9.

⁵⁷ Kevserî, "Nazratün Abirah", s.28-9

⁵⁸ M.Ramazan el-Bûtî, *Kübra'l-Yakiniyyati'l-Kevniyye*, Dâru'l-Fikr, Dımeşk 1993, s. 329

Kevserî, “Ehl-i Kitaptan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır”⁵⁹ âyetinde geçen “ölümünden evvel” kelimesinin yeryüzüne inişinden sonraki ölümü olduğunu söyler.⁶⁰

والسلام علیّ یوم ولدت ویوم اموت ویوم ابعت حیا
*Selam bana; hem doğduğum gün, hem öleceğim gün, hem de diri olarak ba's olacağım güne*⁶¹ Bu âyet Al-i İmran Suresi'nin 55. âyetinde “Hz. İsa'nın ind-i İlahi'ye “ref” edilmesi” ile birlikte incelendiğinde bu ikinci ölüm ancak Hz. İsa'nın ikinci kez dünyaya gelişi ve bir süre yaşadktan sonra vefât etmesiyle mümkün olabilir. Hz. İsa'nın, kıyâmetin bir alâmeti olarak yeryüzüne ineceğini haber veren söz konusu âyet ve hadislerin açık ifadeleriyle, “teveffî” kavramını birlikte değerlendirdiğimizde, öldürmenin, genel olarak can alma manasını taşımasıyla birlikte ona bu genel anlamın dışındaki sözlükte bulunan diğer muhtemel manalarının yüklenmesinin daha isâbetli ve objektif olabileceğidir.

وإنه یعلم یساعده من نمران بها ویبعون مدا صراط مستقیم
*Şüphesiz ki o (İsa), kıyâmetin bilgisidir. Ondan hiç şüphe etmeyin ve bana uyun; çünkü bu, dosdoğru yoldur*⁶² âyetindeki zamirin Hz. İsa'ya raci olduğunu söyleyen el-Kevserî, âyette geçen “le ilmün” kelimesinin “lealemün” şeklindeki kıraatlarını da göstererek Hz. İsa'nın yeryüzüne inişinin, kıyâmetin alametlerinden olduğunu da söylemektedir. Yani Âyette zikredilen (ve innehu) ifadesindeki “hu” zamiri, sûrenin önceki âyetlerinin, kendisinden bahsettiği Hz. İsa'ya dönmektedir. Bu durumda âyetin anlamı şöyle olur: “Muhakkak ki İsa b. Meryem, kıyâmetin kopmasının alâmetidir.”⁶³ Mâtürîdî (v.333/944) de ilgili âyette “Hz. İsa'nın iniş bilgisi” görüşü ile de te'vil edilebileceğini zikreder.⁶⁴ Kevserî bu bilgileri verdikten sonra Hz. İsa'nın diri olarak semaya kaldırıldığını, âhir zamanda yeryüzüne ineceğini söyler. Bunun dışındaki görüşlerin delile dayanmayan hayallerden ibaret olduğunu, mütevâtir hadislerin de İsa (a.s.)'ın semaya diri olarak kaldırılıp âhir zamanda ineceğini ifade ettiğini ve ümmetin de aynı minval üzere devam edegeldiğini belirtir.⁶⁵

Kevserî, Hz. İsa'nın göğe kaldırılması (ref') ve kıyâmetten önce kıyâmet alâmeti olarak İsa'nın nüzülü ile ilgili mütevâtir hadislerin de çok olduğunu

⁵⁹ Nisa, 4/159

⁶⁰ Kevserî, Nazratün Âbirah, s. 100.

⁶¹ Meryem, 19/33

⁶² Zuhruf, 43/61.

⁶³ Kevserî, Nazratün Âbirah, s. 103–4.

⁶⁴ Bkz. Mâtürîdî, Te'vilâtü'l-Kur'ân, XIII/265-6

⁶⁵ Kevserî, Nazratün Âbirah, s. 105.

söyler.⁶⁶“Nefsi kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, adaletli bir hükümdar olarak Meryem oğlu İsa’nın aranızda inmesi yakındır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak, mal dağıtacak. Mal o kadar çok olacak ki kimse kabul etmeyecektir”⁶⁷hadisini muhaddislerinden Kâmil Miras (1875-1957) tevilsiz itikad edilmesini ister ve şöyle der: “Lisân-ı Şâri’den şeref sâdır olmuş bu eşrât-ı sâat, haber-i âhad ile menkul olmakla beraber her mü’min için bilâ-te’vîl kabul ve itikad edilmesi lazımdır.”⁶⁸

Kevseri, araştırmacı olan kişilerin hissi mucizeleri, Sihah, Sünen ve Siyer kitaplarında, mertebelerini beyan eden ifadelerle birlikte bulabileceğini, aynı şekilde araştırmasında tarafsızlık ve objektiflik hedefliyorsa, bu rivâyetleri “Şifa” ve “Şerhleri”nde, “el-Mevahib” ve şerhinde de bulabileceğini belirtir ve “Mehdi, Deccal ve Mesih hadislerinin tevatürü konusunda hadis ilmi ehline herhangi bir kuşkuyla mahal yoktur. Bunların bir kısmının kelamcılar tarafından –kıyâmet alâmetlerinin tamamının hak olduğuna itikadın vacip olduğunu söylemelerine rağmen- şüpheyle karşılanması, onların hadis bilgilerinin azlığından kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili deliller kendilerine sunulduktan sonra tutumlarında ısrarcı olmadıkları sürece onlar bu hususta mazurdurlar”⁶⁹ demektedir. Taberî (v.310/922), İbn Kesîr (v.774/1373), İbn Hâcer (v.852/1449), Şevkânî (v.1250/1834), İbn ‘Atıyye (v.383/993), İbn Rüşd (v.594/1197), Muhammed b. Cafer el-Kettânî (v.1857-1927) gibi bazı âlimler nüzûl-i İsa ile ilgili hadislerin mütevâtir olduğunu söylerler.⁷⁰Kevserî, Hz. İsa (a.s)’nın vefâtı, ref’i ve nüzûlü hakkındaki âyetlerin yorumunun akabinde, bütün bunlardan sonra, ilmi ölçülere bağlı olduğunu söyleyen bir kimsenin, çoğunluğun yani Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ın benimsediği ortak görüşü inkâr etmesi mümkün olabilir mi?

⁶⁶ Kevserî, “Nazratün Abirah”, s. 62-3; "Sizler on alameti görmedikçe hiçbir zaman Kıyamet kopmaz... Biri de İsa (as)'ın inmesi..." Ebû'l Hüseyin Müslim b. el-Kuşeyri, Sahih, Çağrı Yay, İstanbul 1981, Fiten 39

⁶⁷ Ebû Abdullah el-Buhari, el-Camiu’s-Sahih, İstanbul 1981, Büyü 102; Tirmizi, Fiten, 54; İbn Hanbel, Müsned, II/240, 272, 290, 394. Hz. İsa’nın Deccal’i öldüreceğine dâir rivayetlere bkz. Müslim: Fiten, 110; Tirmizi: Fiten, 59, 62; İbn Mace: Fiten, 33; İbn Hanbel, Müsned, II/66, VI/455-6; Kürşat Demirci, Zeki Sarıtoprak, “Deccal”, DİA, İstanbul 1994, 9/67-72

⁶⁸ Bkz. Kamil Miras, Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, Diyanet Yay, Ankara, 1991, VI/532

⁶⁹ Kevseri, Nüzûl-i İsa Meselesi, s.91

⁷⁰ Bkz. M. Onurşah el-Keşmiri, *et-Tasrîh bimâ Tevâtera fî Nuzûli’l-Mesîh*, (thk. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1965, 56-65

Hız. İsa (a.s)'nın doğuşu, vefâtı, ref'i ve nüzülü gibi olaylar, alışılmışın dışında akıl üstü düzeyde gerçekleşmiş olduğundan, bazıları tarafından garipsenmiştir. Bazı kimseler, Hız. İsa (a.s)'nın ref'i ve nüzülü ile ilgili âyet ve hadiseleri yorum yoluna gitmişlerdir.⁷¹ Halbûki Kur'ân, Hız. İsa (a.s)'nın mensuplarından olan Ashab-ı Kehf'in, üçyüz dokuz yıl kadar mağarada yan ölü vaziyette bir hayat yaşadıklarını, daha sonra da diriltilip ecellerini tamamladıktan sonra öldüklerini haber vermektedir.⁷² Mensuplarının gördüğü böyle bir nimeti, davanın asıl sahibi niye görmesin?⁷³

Hız. İsa'nın yeryüzüne ineceğine dâirâyetlerde kesin ve doğrudan ifadeler yerine, yoruma açık ve dolaylı ifadeler kullanılmıştır. Bu konuda vârid olan hadislerin ifadeleri ise kesin ve sabittir.⁷⁴ Belki de bunun hikmeti Hakîm olan Yüce Allah, Hız. İsa'nın nüzülü konusunda Kur'ân'da sarîh ve kesin ifadeler kullanmamakla; böyle önemli bir konuda açıklama yapma yetkisini Resûlüne bırakmış ve onun da dini hüküm koyma yetkisine sahip Şari olduğunu biz kullarına bildirmek istemiştir. İki gerçekleşen ve biri de kıyâmet kopmadan gerçekleşecek olan her üç hadisede Allah'ın ilmi ezeli ve ilâhî iradesi kapsamında değerlendirilmesi gereken mucizelerdir. Kevseri, "Hız. İsa'nın gökten ineceğine dâir açık bir nass yoktur. Bu, Hristiyanların ekseriyetinin akidesidir, onlar İslâmın zuhurundan bu yana geçen bütün zaman dilimlerinde, bu akideyi müslümanların itikadına sokmaya çalışmışlardır" şeklindeki görüşleri tutarlı bulmaz ve şöyle der: "Hız. İsa'nın nüzülü meselesinin, *Sihah, Sünen, Mesanid, Cevami, Musannefat* ve daha başka türlerdeki hadis kitaplarında, senetleriyle birlikte, otuz sahabinin diliyle, Hız. Peygamber'den sabit olduğu düşünülünce, İslâmın zuhurundan bu yana, Hristiyanların bu akideyi Müslümanların itikadına sokmak için çalıştığını söylemek, batıl da ileri gitmektir"⁷⁵ Hız. İsa'nın yeryüzüne ineceğini kabul etmenin, Hız. Muhammed'in son peygamber olduğu gerçeğiyle çelişeceği görüşüne Râzî (v.606/1210)şu cevabı verir: "Bize göre böyle bir tenaküz söz konusu değerdir ve bunu öne sürmek çok zayıf bir iddiadır. Çünkü nebilerin yeryüzüne gelmeleri, Hız. Peygamber'in Resûl olarak gönderilme anına kadar devam etmiştir. Hız.

⁷¹ Hadisler hk. Bkz. Celaleddin Abdurrahman es-Suyuti, Nüzül-i İsa İbn Meryem Ahiriz-Zaman, (Tahk. Said Kerim ed-Dev'ani), İskenderiye, trs, s.33 vd.

⁷² Bkz. Kehf, 9/27

⁷³ Bkz. Muhammed Aydın, "Hız. İsa'nın Vefatı, Ref'i ve Nüzülü Bağlamında Muhammed Zahid Kevseri'nin İlgili Kur'ân Âyetlerine Yaklaşımı", Sakarya Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi cilt:16 Sakarya 2007

⁷⁴ "Allah'a yemin ederim ki, Meryem oğlu İsa'nın adalet sahibi olarak inmesi yakındır..." Buhari, Büyü' 102, Mezalim: 31, Enbiya 49; Müslim, İman 242; Ebu Davud, Melahim 14; Tirmizi, Fiten: 54; "Emiriniz kendinizden olduğu halde, Meryem oğlu sizin içinize nüzül ettiğinde sizler nice olursunuz?" Buhari, Enbiya 50; Müslim, İman 71

⁷⁵ Kevseri, Nüzül-i İsa Meselesi, s.120

Peygamber'in Resûl olarak gönderilmesiyle bu süreç sona erdiği âyetlerle sabittir. Ancak Hz. İsa'nın nüzûlünden sonra Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ve onun şeriatına tâbi oluşu, onun Hz. Muhammed'den sonra Nebî olacağını göstermez."⁷⁶ Hz. İsa'nın öldüğünü, sadece ruhunun ref' olduğunu ve yeryüzüne inmeyeceğini iddia edenlerin yorumları ne derece haklılık payı taşıyorsa; Hz. İsa'nın hem cismen, hem de ruhen ref' edildiğini, ölmediğini ve kıyâmetin bir alâmeti olmak üzere tekrar yeryüzüne ineceğini kabul edenlerin yorumlarının da en az diğeri kadar haklılık payı taşımaktadır.⁷⁷

Çağdaş kelâmcılardan Bekir Topaloğlu'nun akademik ve tecrübe birikimi olan şu görüşünün yararlı olacağı kanaatindeyiz; "*Hz. Peygamber'in haber verip bize kadar sahih nakille gelen her şeye inanmak gereklidir. Nakledilen hususlar duyularımızla algılayabildiğimiz şeyler olsun veya olmasın farketmez, onların gerçek ve doğru olduğunu kabul ederiz. Ayrıca bunlar arasında aklımızla idrâk ettiğimiz veya edemeyip mâna ve mahiyetini anlayamadığımız şeylerin bulunması da sonucu değiştirmez. Meselâ İsrâ ve Mirac hadisi gibi. İrdelemeden imân edilmesi gereken hususlardan bir kısmı kıyâmet alâmetleridir. Deccâlin çıkışı, Meryem oğlu İsa'nın nüzûl edip onu öldürmesi ve sahih nakille gelen benzerleri*"⁷⁸

Mezhepler Tarihi âlimlerinden Ethem Ruhi Fığlalı da "Mesih ve Mehdi İnanıcı Üzerine" adlı makalesinde şu tesbiti yapar: "*Hz. İsa'nın ref'i ile ilgili âyetler gayba âit müteşabih âyetlerdir. Bu neviden âyetlerin de üzerinde kafa yoranları kesin bir sonuca ve hükme ulaştırması hemen de mümkün değildir. Bu yüzden bu konudaki tartışmaların da sonu gelmez. Durum ne olursa olsun bu konudaki hadislerle ne kadar ahad haberlerdir, itikadi yönden dikkate alınmayabilir, densede Mesih'in kıyâmetten önce nüzûlü meselesine, hemen bütün İslâm âlimlerince mutlak olarak bakılmış ve bakılmakta, böylece Mesih'e intizar, kıyâmetle ilgili haberlerin vazgeçilmez unsuru olarak karşımızda durmaktadır. Ne var ki bu konu, üzerinde bunca titizlikle durulmasına rağmen, bir imân esası değildir.*"⁷⁹

SONUÇ

Ref' ve Nuzûl-i İsa konusunda önemli iki farklı anlayış olduğu görülmektedir. Hz. İsa'nın ref' edildiğini ve yeniden dünyaya geleceğini savunanlar "ruh maa'l-

⁷⁶ Bkz. Razi, *et-Tefsîrû'l-Kebîr ve Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut 1411, XI/104

⁷⁷ İshak Yazıcı, "Kur'an'a Göre Hz. İsa'nın Ref'i ve İlgili Âyetlerin Yorumlarının Tahlili", *Ondokuzmayıs Üniv. İlahiyat Fk. Dergisi*, Sayı: 20-21, Yıl: 2005, s.92

⁷⁸ Bekir Topaloğlu, *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, Marmara Üniv. İlahiyat Fk. Yay, İstanbul, 2004, s.96-7

⁷⁹ Ethem Ruhi Fığlalı, "Mesih ve Mehdi İnanıcı Üzerine", *Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri*, Selçuk yay, İstanbul, trs, s.264-5

cesed”, diğeri de Hz. İsa’nın eceliyle öldüğünü ve kıyâmete yakın zamanda geleceğini reddedenler. Akâid ve Kelâm eserlerinin birçoğunda “kıyâmet alâmetlerinden Nüzül-i İsa haktır” cümlesinin yer aldığını görüyoruz. Kıyametin büyük alâmetlerinden sayılan Hz. İsa (a.s.)’ın yeryüzüne inmesi meselesi itikadi bir mesele değildir, diyenlere karşı Muhammed Zâhidü’l-Kevseri (1879–1952) seleften halefe, müfessirlerden muhaddislere, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ın mütekellimlerine göre Hz. İsa’nın ref’i ve kıyâmetten önce nüzülü meselesinin mucize bir akide olduğunu söylemektedir. Kevseri’ye göre Kur’ân metinleri, tek başına Hz. İsa’nın henüz ölmediğini, diri olarak ref’ edildiğini ve âhir zamanda nüzülüne delil olarak kâfidir. Buna ters düşen ihtimallerin hepsi herhangi bir delile dayanmamaktadır. O’na göre Hz. İsa’nın ref’i ve nüzülü ile ilgili yeni bir şeyler söylemek, Kur’an ve hadislerle çatışmaktan başka bir şey değildir. Kur’an ve sahih hadis metinleri ile çatışan yorumları kabul etmenin dini vechesi olmaz. Kevseri’ye göre Hz. İsa’nın ref’ini ve nüzülünü, “Hıristiyanların bazıları öyle inanıyorlar” diye inkâr veya Arap dilinin tahammül edemeyeceği yorumlara tabi tutmak uygun değildir. Kur’an metinleri, tek başına Hz. İsa’nın henüz ölmediğine, diri olarak ref’ edildiğine ve âhir zamanda kıyâmet âlâmeti olarak ineceğine delil olarak kâfidir. Buna ters düşen ihtimallerin hepsi, herhangi bir delile dayanmamaktadır. Konu ile ilgili hadisler de Kur’an’da gelen bilgileri desteklemekte hatta bazı noktalarda daha da geniş anlamda açıklık getirmektedir. Kur’ân’da konunun detaylandırmaya gitmeden kısa ve özlü bir biçimde yer aldığını düşünürüz. Konu ile ilgili hadisler de Kur’ân’da gelen bilgileri desteklemekte hatta bazı noktalarda daha da geniş anlamda konuya açıklık getirmektedir. *Hristiyanlarda ref’ yok, nüzül-i İsa inancı var, biz de o zaman nüzül-i İsa’ya reddedelim* görüşü isabetli görülmemektedir. Birçok araştırmacıya göre tefsirlere İsrailiyyât karıştırılınca mesele içinden çıkılmaz bir hal almıştır.⁸⁰ Mütekellimlere göre Hz. İsa’ya benzer biri öldürüldüğü, Yüce Allah’ın O’nu hemen veya sonra yanına alması yani ref’ konusu nassla sabit olduğu için haktır, doğrudur. Kıyametin alâmetlerinden sayılan Nüzül-i İsa konusunda ise ahâd ve müteşâbih haberler çeşitli olduğu için kelâmcıların cumhuruna göre inanç konusu olmaması gerekir. İnanç konusu değildir diyerek bütünüyle de reddetmek de uygun değildir. Çünkü sahih *–bazı âlimlere göre mütevâtire ulaşılmış–* rivâyetlere göre ilâhî huzura yükseltilmiş Hz. İsa kıyâmetin vukuundan önce dünyaya inecek, Hz. Muhammed (s.a.s.)’in getirdiği vahye tâbi olup O’nun ümmeti olacak ve Deccâl’i öldürüp yeryüzünde adaleti hâkim kılacaktır.

KAYNAKÇA

⁸⁰ Hüseyin Aydın, “Kur’ân Bütünlüğü Açısından Hz. İsa’nın Akibeti Meselesi”, Kelâm Araştırmaları 6: 2, 2008, s.18; Fırlı, “Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine”, s.260-5

ARSLAN, Ahmet Turan, Muhammed Zahid el-Kevseri'nin Eserleri ve İlim Dünyasına Tesirleri (Sempozyum bildirileri), Seha Neşriyat, İstanbul 1996

AYDIN, Hüseyin "Kur'ân Bütünlüğü Açısından Hz. İsa'nın Akibeti Meselesi", Kelâm Araştırm. 6: 2, 2008

AYDIN, Muhammed, "Hz. İsa'nın Vefâtı, Ref'i ve Nüzülü Bağlamında M.Zahid Kevseri'nin İlgili Kur'ân Âyetlerine Yaklaşımı", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi cilt:16 Sakarya 2007

BUHARİ, Ebû Abdullah, el-Camiu's-Sahih, İstanbul 1981

BUTİ, M.Said Ramazan, Kübra'l-Yakiniyyati'l-Kevniyye, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1993

CEVHERİ, İsmail b. Hammad, es-Sihâh, Beyrut, 1399/1979

ÇELEBİ, İlyas, "İsâ", Diyânetİslâm Ansiklopedisi, cilt: 22, İstanbul, 2000

COŞKUN, Akif, İstanbul'a Mısır'a Bir İslâm Âlimi Zahidü'l-Kevseri, Işık Yayınları, İstanbul 2013

ÇİÇEK, Yakup, Muhammed Zâhid Kevseri'nin Tasavvufî Görüşleri, (Sempozyum Bildirileri) Seha Yayınları, İstanbul 1996

DEMİRCİ, Kürşat-Sarıtoprak, Zeki, "Deccal", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, cilt: 9, İstanbul 1994

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as, Sünen, İstanbul 1981

EBU GUDDE, Abdülfettah Muhammed, Mukaddematü'l-İmam el-Kevseri, Darü's-Süreyya, Beyrut 1997

EBU HANİFE, İmam-ı A'zam, Numan b. Sabit, el-Fıkhu'l-Ekber, (Terc. Mustafa Öz, İmamı Azam'ın Beş Eseri), İstanbul 2011

EŞ'ARİ, Ebu'l-Hasen, Makalatü'l-İslâmiyyin ve İhtilafi'l-Musallin, (Tahk: Helmut Ritter), Veisbaden 1980

-----, el-İbâne an Usûli'd-Diyâne, (Çev: Mehmet Kubat), İşrak Yay, İstanbul 2008

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine", Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri, Selçuk yay, İst, trs

HARMAN, Ömer Faruk, "İsâ", Diyânetİslâm Ansiklopedisi, cilt: 22, İstanbul 2000

HAYRÎ, Ahmed, el-İmam el-Kevserî (Makalâtü'l-Kevserî'nin mukaddimesi), el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, Kâhire 1994

ISFEHÂNÎ, Ebû'l- Kasım el- Hüseyin b. Muhammed b. El-Fadl, er-Râgıb, el-Müfredât fi Garîbi'l- Kur'an, (Tahk. S. Adnan Ravâviri), Beyrut, 1992

İBN HANBEL, Ahmed, Müsned, Mısır 1954

İBN MANZUR, Cemaluddin Muhammed, Lisânü'l-Arab, Beyrut trs.

KEŞMİRÎ, M.Onurşah, et-Tasrîh bimâ Tevâtera fi Nuzûlil-Mesîh, (thk. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1965

KEVSERÎ, Muhammed Zâhid, Nazratün Abirah fi Mezâimi men Yünkiru Nüzûle İsa Kable'l-Ahirah, Daru'l-Ceyl, Kâhire 1987

-----,İrgamü'l-Merîd fi Şerhi'n-Nazmi'l-Atîd li Tevessülü'l-Mürîd bi Rıcâli't-Tarîkatin-Nakşibendiyyetil-Hâlidiiyyetid-Diyâiyye, Hakikat Kit, İstanbul 1989

-----, Hanefî Fıkhının Esasları (çev: Abdulkadir Şener-Cemal Sofuoğlu), Türkiye Diyânet Vakfı Yay, Ankara 1991

-----, Makalâtü'l-Kevseri, Humus 1388; Kâhire, 1994

-----, “Mezheplerin Doğuşuna Bir Bakış”, (Çev. Seyit Bahçivan), Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 12, Konya 2001

-----, el-Akide ve ilmi Kelam, “Nazratün Abirah fi Mezâimi men Yünkiru Nüzûle İsa Kable'l-Ahirah”, Darü'l-Kütübü'l-ilmîye, Beyrut, 2004

-----, Nüzül-i İsa Meselesi, (Çev. Abdulkadir Yılmaz), Rihle, İstanbul, 2012

-----, Makalâtü'l-Kevseri, Kevseri Külliyyatı-I, (Çev: Ebubekir Sifil), Rihle Kitap, İstanbul 2014

KURUCU, Ali Ulvi, Hatıralar, (Haz: M.Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2007

LÜĞAVÎ, Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya, Mücmelü'l-Lüğa, (Thk: Zübeyr Abdülmuhsin Sultan), Beyrut 1406/1986

MATÜRÎDÎ, Ebû Mansur Muhammed b. Mahmud, Kitâbu't-Tevhid, (Haz: Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi), İSAM, Ankara 2005

-----,Te'vilâtü'l-Kur'ân, (Tahk. Bekir Topaloğlu), Mizan Yay, İstanbul 2005

MİRAS, Kâmil, Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Diyânet Yayınları, Ankara 1991

MUSEVÎ, Seyyid İbrahim ez-Zencani, Akâidu'l-İmâmiyye el-İsnâaşeriyye, Beyrut 1982

MÜSLİM, Ebû'l Hüseyin Müslim b. el-Kuşeyri, Sahih, Çağrı Yay, İstanbul 1981

NESÂÎ, Ebû Abdîrrahman Ahmed İbnu Ali İbn Şuayb, Sünen, Çağrı Yay, İstanbul 1981

NESEFÎ, Ebû'l- Muîn, Bahru'l Kelâm fi Akaidi Ehli'l-İslâm, (Çev: Cemil Akpınar, İslâm İnançları ve Mezhepler Arasındaki Görüş Farkları), Konya 1329

NESEFÎ, Ebu'l-Berekât, el-Umde, (Terc: Temel Yeşilyurt, İslâm inancının Ana Umdeleri), Malatya 2000

NU'MANÎ, M. Abdüşşehîd, "Sılatü'l-İmâm el-Kevserî bi Ulemâi Şibhi'l-Karratîl-Hindîyyeti'l-Bâkistâniyye", Uluslararası Düzceli M. Zâhid Kevserî Sempozyumu Bildirileri, Düzce 2007

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin, "Muhammed Zâhid el-Kevserî, Hayatı, Eserleri ve Kişiliği", AÜ SBE, Ankara 1989 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

PEZDEVÎ, Ebû Yüsr Muhammed, Ehl-i Sünnet Akaidi, (Çev. Şerafeddin Gölcük), İstanbul 1980

RAZÎ, Fahreddin, et-Tefsîrü'l-Kebîr ve Mefâtihu'l-Gayb, Beyrut 1411

SABRÎ, Mustafa, Mevkîfu'l-akl-i ve'l-ilm-i ve'l-âlem min Rabbi'l-âlemin, Dâru ahyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1981

SİFİL, Ebubekir, "Muhammed Zahid b. Hasan b. el-Kevserî" (Ehl-i Sünneti Müdafaa ve Bid'atları Tenkid-Makaleler, İncelemeler), Bedir Yayınları, İstanbul 2005

SUYUTÎ, Celaleddin Abdurrahman, Nüzül-i İsa İbn Meryem Ahiri'z-Zaman, (Tahk. Said Kerim ed-Dev'ani), İskenderiye, trs

ŞELTUT, Mahmut, "İsa'nın Ref'i", (Çev: E.Ruhi Fığlalı), Ankara Üniv. İlahiyat Fak.Dergisi, Sayı:23, Ankara, 1978

TAFTA ZANÎ, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer, Şerhu'l-Akâid, İstanbul 1315

-----, Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye, (Tahk. A.Hicazi Sakka), Kâhire 1988

-----, Şerhu'l-Makâsıd, (tahk: Abdurrahman Umeyre, tasdir: Salih Musa Şeref), Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1998

TAHAVİ, Akaid Metni, (Çev: Muammer Esen), İslâm İnanç Esasları, Grafiker Yay, Ankara 2013

TOPALOĞLU, Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Yay, İstanbul 2004

UŐİ, Siraceddin Ali b. Osman, Emâli Akide Risalesi Tercümesi, (Terc: Bekir Topaloğlu), İslâm İnanç Esasları, (Ed: Őaban Ali Düzgün), Grafiker Yay, Ankara, 2013

VERİM, Osman, "Muhammed Zâhid el-Kevseri'nin Hayatı Eserleri ve Kelâmî Görüşleri", Dokuz Eylül Üniv. SBE, İzmir 2006 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

WAARDENBURG, Jacques, "Mesih", Diyânet İslâm Ansiklopedisi, cilt:29, İstanbul, 2004

YARGI, Mehmed Ali, "Muhammed Zâhid Kevseri", Hayatı, Eserleri ve Fikhî Görüşleri, İslâm Hukuku Araşt. Dergisi, Sayı: 6, 2005

YAVUZ, Salih Sabri, "Mir'ac", Diyânet İslâm Ansiklopedisi, cilt: 30, İstanbul 2005

YAVUZ, Yusuf Şevki, "İstivâ", Diyânet İslâm Ansiklopedisi, 23.cilt, İstanbul 2001

YAVUZ, Yusuf Şevki-Sifil, Ebubekir, "Zâhid Kevseri", Diyânet İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 44, İstanbul 2013

YAZICI, İshak, "Kur'ân'a Göre Hz. İsâ'nın Ref'i ve İlgili Âyetlerin Yorumlarının Tahlili", Ondokuzmayıs Üniv. İlahiyat Fk. Dergisi, Sayı: 20-21, Yıl: 2005

ZEBİDİ, Muhammed Murtaza el-Hüseyni el-Vasıtı el-Hanefi, Tâcü'l-Arus Min Cevâhiri'l-Kamus, Mektebetül-İlmiye Beyrut trs